

ГАЛАТИР Інга Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, психології та загальноосвітніх дисциплін
Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету «Україна»

ПРОБЛЕМИ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ СИРИТ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ

У статті здійснено аналіз сутності поняття соціальні сироти та розкрито зміст труднощів міжособистісної взаємодії соціальних сирит (депривація, «досирітський» досвід, інституційні чинники, неадекватні соціальні очікування, нестача індивідуального спілкування із дорослими та професійно-педагогічна позиція педагога).

Ключові слова: соціальні сироти, соціум, депривація, чинники розвитку, соціальний досвід, соціалізація.

Спи, маленьке сонечко, спи, моя дитинонько.
Хай тобі насниться білий цвіт акації,
Уві сні ти принца встринеш у палаці.
Спи, ласкава крихітко, спи, веснянко лагідна,
Спи, яскрава вигадко, спи, солодка ягідко.
Л. Остапенко

Не кожна дитина сьогодні може почути голос матері перед тим, як заснути, відчути тепло її посмішки та рук, зрештою, відповісти на побажання доброї ночі. Не багато дітей можуть покластися і на плече батька. Не одна малеча, чи й більш доросла дитина нині засинає в сльозах... І наразі йдеться не про дітей-сирит. Наразі це стосується дівчат та хлопчиків, батьки яких живі, здорові й від них не відмовлялися. Мова йде про соціальних сирит.

Незалежно від віку отримання такого соціального статусу, проблема успішного педагогічного процесу залишається відкритою. Адже відомо, що результативність навчання, виховання, інших досягнень починається із місця, звідки виходить дитина – із сім'ї, з дому. Тож **метою** статті є дослідження чинників, які впливають на міжособистісну взаємодію дітей-соціальних сирит у педагогічному процесі.

Перш ніж здійснювати пошук зазначених причин, варто розглянути сутність поняття «соціальні сироти», оскільки, як показали результати аналізу, на сьогодні в Україні не існує усталеного визначення щодо цієї категорії дітей. У пресі, періодичних виданнях, психолого-педагогічних працях, результатах соціологічних досліджень вживаються такі терміни: бездоглядні; бездомні; безпритульні; діти вулиці; діти, позбавлені батьківського піклування; соціальні сироти; неповнолітні групи ризику. Тому наведемо приклади тлумачення цих понять, які набули широкого розповсюдження та зустрічаються як у науковій літературі, так і в нормативно-правових документах.

Дослідженням проблеми соціалізації, виховання та навчання дітей-сирит і дітей, позбавлених батьківського піклування, у різний час займалися такі вчені, як О. Безпалько, І. Бех, І. Зверева, А. Капська, І. Мигович. Над удосконаленням професійної підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів працювали І. Козубовська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, В. Поліщук й ін. Дослідження зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних педагогів представлено у працях О. Абдулліної, К. Бакланова, М. Галагузової, Ю. Галагузової, К. Греля, С. Єлканова, А. Козлова, Р. Рамзей, О. Холостової та ін.

Сирота – дитина, що тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням унаслідок втрати батьків, а також дитина, яка не може з певних причин чи з власних інтересів залишатися в сімейному оточенні і потребує захисту та допомоги з боку держави [1].

Сирітство – соціальне явище, що характеризує стан дитини, яка тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням у наслідок втрати батьків, а також дитини, яка не може з певних причин чи з власних інтересів залишатися в сімейному оточенні, потребує захисту чи допомоги з боку держави. Сирітство буває двох типів: біологічне і соціальне. Біологічні сироти – це діти, які втратили обох батьків. До другого типу (соціальні сироти) належать діти, які є сиротами при живих батьках [2, с. 817].

Діти, позбавлені батьківського піклування, – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки та безпритульні діти [3].

В окремих публікаціях соціальними сиротами називають особливу соціально-демографічну групу дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин залишились сиротами при живих батьках. А це, у свою чергу, призводить до збільшення кількості дітей, позбавлених сімейного оточення. Кількість соціальних сиріт щороку збільшується за рахунок дітей, залишених батьками, які поїхали за кордон, залишивши дітей без нагляду або на ненадійних людей [4]. Зазвичай батьки їдуть заради кращого майбутнього для своїх дітей. Та поки вони працюють на будівництвах, доглядають людей літнього віку, діти в Україні звикають до легкого хліба. Але втрачають материнську любов і батьківську опіку. Їхні долі ламаються швидше, ніж батьки встигнуть заробити на навчання у ВНЗ.

Потужні випробування, сильний стрес або руйнують психіку дитини, або дають поштовх до розвитку. Проте опірність несформованої дитячої психіки до болю є значно нижчою, аніж у дорослих. Тому діти, покинуті батьками-заробітчанами, мають певні особливості у становленні рис характеру та поведінці. Переживаючи страх втрати батьків, вони схильні звинувачувати себе. У такій формі образи, коли внутрішню агресію доводиться постійно тамувати, розвивається низька самооцінка, психічні розлади, депресії, часті хвороби. Як правило, більшість таких соціальних сиріт ображені на батька чи матір за те, що ті їх покинули у потрібний час (незалежно від віку дитини), та разом із тим, користуються наданими матеріальними благами на власний розсуд. Непоодинокі випадки «помсти» за осиротілість у вигляді відмови починати чи продовжувати навчання у ВНЗ, марнотратство, аморальний спосіб життя тощо. Все це є свідченням небажання буквально втрачати одного чи обох батьків і, відповідно, однією з причин низького життєвого тону, а звідси – неуспіху в навчанні.

Таким чином, наведений аналіз поняття «соціальні сироти» дозволяє нам до цієї групи віднести особливу соціально-демографічну групу дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин лишилися сиротами при живих батьках незалежно від офіційно визнаного статусу сім'ї, існують без необхідної опіки і виховання, без емоційної підтримки та участі.

Сьогодні в Україні до «соціальних сиріт» відносять такі групи неповнолітніх: безпритульні діти – діти, які не мають постійного місця проживання у зв'язку із втратою батьків, асоціальними формами поведінки дорослих у сім'ї; діти, яких вигнали з дому батьки; бездоглядні діти – діти, які мають певне місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці в результаті матеріальної неспроможності опікунів (родичів, бабусь, дідусів), психічних розладів батьків, байдужого ставлення останніх до виховання дітей; діти-втікачі із виховних установ – діти, що зазнали психологічного, фізичного та сексуального насильства в закладах інтернатного типу та притулках; діти-втікачі із зовні благополучних сімей – діти з високим рівнем конфліктності, патохарактерологічними особливостями, відхиленнями у психічному та особистісному розвитку; діти, що за своїми психологічними ознаками схильні до постійного перебування на вулиці – діти, позбавлені систематичного батьківського піклування; аутсайтери шкільних колективів; діти з яскраво вираженими ознаками важковихованості, діти з діагнозом «дромоманія» – схильність до бродяжництва та подорожування [1]. У зв'язку із соціально-економічними негараздами у сучасному українському суспільстві контингент дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, постійно зростає. Сучасне сирітство є, певним чином, наслідком недостатньої уваги суспільства до соціальних проблем сім'ї. Ситуацію з дітьми-сиротами поглиблює прогресуюча тенденція порушення структури сім'ї, погіршення виховної роботи з дітьми та батьками.

Дослідження, проведені у багатьох країнах світу (А. Гезелл, І. Лангмейер, З. Матейчек, А. Прихожан, Н. Толстих, А. Фрейд та ін.), свідчать, що поза сім'єю розвиток дитини йде особливим шляхом, у неї формуються специфічні риси характеру, поведінки, особистості. Також установлено, що в розвитку дітей, які виховуються в установах інтернатного типу, спостерігається не просто відставання або недорозвинення особистісних утворень, а й інтенсивне формування деяких принципово інших механізмів, за допомогою яких дитина пристосовується до життя у цих установах.

Аналіз літератури та вивчення результатів психолого-педагогічних досліджень з питання щодо особливостей розвитку особистості дітей, що виховуються в закритих установах, дозволили визначити низку основних факторів, що обумовили формування цих особливостей (Л. Байбородова, Н. Іванова, А. Майорова, І. Фурманов та ін.). Психологічні дослідження специфіки розвитку вихованців дитячих будинків, проведені вченими у різний час, традиційно ґрунтуються на уявленні про депривацію – психічний стан, що виникає в результаті позбавлення, втрати або обмеження можливостей людини задовольняти життєво важливі потреби. Залежно від того, чого саме позбавлена людина, виділяють різні види депривації – материнську, сенсорну, когнітивну, емоційну, соціальну та ін.

Позбавлення дитини необхідних джерел, що впливають на її розвиток, має згубні й незворотні наслідки. Так, американський психолог і педагог М. Айнсворз зазначає, що наслідки депривації залежать від віку, в якому почалася й закінчилася депривація, і від її тривалості. «Депривація, що почалася на першому році життя й тривала близько трьох років, зазвичай призводить до тяжких наслідків для інтелектуальних і особистісних функцій та практично це не можна виправити» [5, с. 253]. Істотним чинником, що впливає на подальший розвиток дитини, є її «досирітський» соціальний досвід, який необхідно враховувати педагогу при побудові індивідуальної роботи. Ситуація розриву з сім'єю завжди впливає на подальше життя дитини. Так, І. Фурманов виділяє такі категорії дітей на основі наслідків психічних травм, що призвели їх до сирітства: діти, які пережили смерть батьків; діти із сімей алкоголіків; діти, які зазнали сексуального насильства; діти, які зазнали фізичного насильства; діти, які зазнали образи і приниження [6].

При влаштуванні дитини до закладу на її розвиток впливають інституційні чинники, які виражаються у зміні характеру впливу джерел соціалізації, де головним агентом виступає колектив вихованців, і, як наслідок, відбувається заміщення одного з основних соціальних інститутів – сім'ї – установою. Необхідно підкреслити, що й умови організації життєдіяльності у цих установах (загальні спальні, ігрові, їдальня та ін.) безпосередньо впливають на специфіку розвитку дітей-сиріт [7]. І нарешті, фактором, що обумовлює формування типологічних рис особистості дитини-сироти, є професійно-педагогічна позиція педагога, що виражається у стилі та способі взаємодії з дитиною.

Розглядаючи соціалізацію дитини як мету соціально-педагогічної діяльності, необхідно зауважити, що цей процес найбільш ефективно здійснюється у трьох сферах: становленні самосвідомості дитини, її діяльності й у спілкуванні. Так, на думку Н. Іванової, «виділені сфери створюють для індивіда можливості розширення дійсності, в якій він діє, пізнає і спілкується, тим самим освоюючи всю систему соціальних відносин» [8, с. 6].

В. Мінкова вказує, що емоційний портрет вихованця дитячого будинку характеризується такими рисами: зниженим фоном настрою; бідною гамою емоцій, одноманітністю емоційно-експресивних засобів спілкування; схильністю до швидкої зміни настрою, одноманітністю й стереотипністю емоційних виявів; емоційною поверховістю, що згладжує негативні переживання та сприяє їх швидкому забуванню; неадекватними формами емоційного реагування на схвалення й зауваження; підвищеною схильністю до страхів, тривожності і неспокою; основною спрямованістю позитивних емоцій – отриманням все нових та нових задоволень; нестабільністю емоційних контактів з оточенням; надмірною імпульсивністю, афективною вибуховістю; нерозумінням емоційного стану іншої людини, її поведінки, що часто викликає негативні емоції до партнера, відображається на взаєминах з ним, призводить до конфліктів і сварок [9, с. 14]. Для дітей-сиріт характерне ситуативне, «хвилинне» проживання життя. Це призводить до відкидання досвіду, коли окремі пережиті епізоди не стають подіями життя, не засвоюються і не входять в особистий психологічний досвід, що перешкоджає розвитку адекватної самооцінки та рівня домагань.

Специфічні особливості самосвідомості особистості дитини-сироти, на думку Л. Шипіциної, полягають у тому, що такі діти часто не знають та не сприймають себе як особистість внаслідок формування неадекватних соціальних очікувань. Вони, як правило, орієнтуються на визнання у своєму середовищі через фізичну силу, агресію і асоціальні форми поведінки [10]. Практичні дослідження показують, що головною цінністю вони вважають силу людини, яка здатна її захистити.

Головним засобом, що забезпечує подолання труднощів соціалізації, є організація в установах для дітей-сиріт діяльності, різноманітної за змістом, формами, способами її виконання. У процесі діяльності набувається життєвий досвід, пізнається навколишня дійсність, засвоюються знання, виробляються уміння та навички [11, с. 118]. На думку Л. Байбородової, основу діяльності в дитячому будинку повинні становити ситуації, коли дитина має можливість вибирати, вчитися обґрунтовувати

свій вибір, перевіряти себе і визначати свої можливості, приймати самостійні рішення [12, с. 25]. Говорячи про здатність дітей-сиріт до вибору діяльності і самостійного прийняття рішення, зазначимо, що особливі умови організації життєдіяльності в установах, відсутність адекватних педагогічних засобів часто ускладнюють формування цієї здатності. Внаслідок цього для вихованців дитячих будинків характерна схильність уникати відповідальності за вибір і передавати його дорослим.

У розвитку індивідуальної діяльності дитини істотну роль відіграє соціальний досвід – «досвід його участі в різних видах діяльності та міжособистісної взаємодії, який наклав відбиток на розуміння життя і ставлення до його різноманітних виявів, що визначив зміст його установок і знань» [10, с. 416]. Педагоги вказують на те, що у дітей-сиріт найчастіше соціальний досвід носить негативний характер; у них відсутня можливість засвоєння досвіду батьків до суспільно значущої діяльності. Тому вихованці часто байдужі, не замислюються про цілі того, що роблять. Неусвідомлена мета є перешкодою до активного подолання труднощів, що виникають на шляху до отримання бажаного результату, ускладнює вибір способів і характер самостійних дій. На думку педагогів установ інтернатного типу, найгострішою для дітей, що виховуються поза сім'єю, є проблема самостійності. Практичні дослідження вказують на яскраво виражену залежність дітей-сиріт від дорослих в організації своєї життєдіяльності. Ще З. Фрейд зазначав, що для дитини першими і найбільш стійкими зразками поведінки є його батьки. Саме під їхнім впливом формується «супер-его», яке контролює поведінку. Позбавлені цього чинника діти-сироти змушені орієнтуватися у своїй поведінці на поведінку оточуючих, що постійно змінюється.

Дефіцит індивідуалізованого спілкування з дорослим призводить до порушень практично в усіх сферах розвитку особистості: несформованість почуття прихильності, незадоволення потреби в спілкуванні з дорослими, поверховості соціальних зв'язків, недорозвинення форм спілкування, обмеженості пізнавальної та перцептивної функції, ініціативи і самостійності. Потреба у спілкуванні з дорослими є однією з провідних у дошкільному дитинстві, для цього віку властива більш складна мотивація до спілкування (потреба у співпраці, повазі, співпереживанні). Однак у дітей-сиріт до кінця дошкільного віку залишається потреба в увазі й доброзичливості. І. Фурманов та інші дослідники цієї проблеми зазначають, що прагнення до співпраці і спільної діяльності з дорослими у них виражено вкрай слабко, потреба у взаєморозумінні та співпереживанні також розвинена недостатньо [6].

Умови життя й виховання дітей у дитячому будинку спотворюють спілкування дорослого з дитиною. Таке спілкування обмежене за емоційною наповненістю, сконцентроване на негативному полюсі оцінювання, зміщене зі сфери практичної активності в дисциплінарну. В результаті у дитини загострюється потреба в увазі й доброзичливості дорослих, у людському теплі, ласці, позитивних емоційних контактах. Дитина втрачає важливі для свого психічного благополуччя переживання власної потрібності та цінності для інших, спокійної впевненості в собі, переживання цінності іншої людини, прихильності до інших. Разом з тим, діти залежать від дорослих і в іншому, при цьому вона може виступати у двох формах – позитивній, коли дитина прагне привернути увагу дорослого, завоювати його любов виконанням вимог, слухняною поведінкою, та негативній, коли увага дорослого завойовується поганою поведінкою, навмисним невиконанням вимог, демонстративним нерозумінням. Дійсно, результати досліджень свідчать про те, що у вихователів існують проблеми у взаєминах з дітьми, що полягають у прагненні вихованця до встановлення близьких емоційних контактів і одночасному вияві агресії до дорослих. І. Фурманов зазначає, що «поєднання агресивності з невмінням взяти на себе відповідальність розвиває таке собі споживацьке ставлення до дорослих, тенденцію чекати або навіть вимагати вирішення своїх проблем від оточення» [6, с. 42]. У зв'язку з цим він вказує на те, що становлення адекватних форм поведінки дитини стосовно дорослих сприяє нормалізації процесу ідентифікації з батьками, що у дітей-соціальних сиріт є, безумовно, порушенням [6, с. 45].

Залежність емоційного благополуччя дитини від ставлення до неї вихователя у поєднанні з незадоволеною потребою в спілкуванні з ним обумовлює абсолютно специфічний тип спілкування не тільки з дорослими, але й спілкування з іншими дітьми. Перебуваючи в умовах постійних соціальних контактів, від вихованців варто було б очікувати ефективного формування навичок спілкування, вміння вирішувати колективні завдання, знаходити вихід із конфліктних ситуацій, проте дослідження показують, що спілкування дітей один з одним характеризується одноманітністю, емоційним збідненням. У дітей-сиріт ускладнене формування навичок практичної та мовленнєвої комунікації,

освоєння партнерських позицій, спостерігається домінування захисних форм поведінки, нездатність гнучко й конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.

Результати численних досліджень розвитку дітей-соціальних сиріт дозволяють зробити висновок про їхню певну схожість, тотожність, що вказує на специфічні риси особистості дитини, яка виховується в деприваційних умовах. У проаналізованих нами дослідженнях однозначно стверджується, що несприятливе середовище установ впливає на дітей раннього віку: діти, що виховуються в установах практично від свого народження, глибше відчувають наслідки депривації, аніж діти шкільного віку, які надходять до інтернатів.

Соціальні педагоги, які працюють із дітьми-сиротами, стикаються з численними проблемами у своїй роботі, зумовленими різними причинами. Одна з них полягає в особливостях розвитку дітей-сиріт. Перед педагогами стоїть нелегке завдання – формувати у кожної дитини соціально значущі якості і розвивати здібності для забезпечення успішної соціалізації. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури, матеріали досліджень і результати власного емпіричного досвіду вказують на наявність проблем міжособистісної взаємодії, обумовлених особливостями розвитку соціальних сиріт. Найбільш складною проблемою у взаєминах з такими дітьми є проблема досягнення взаєморозуміння, без чого неможливі повноцінне спілкування та організація спільної діяльності дітей. Діти-сироти мають обмежену здатність до співпереживання і співчуття, розуміння іншої людини, подолання конфліктів. Проблему порозуміння ускладнюють й такі негативні властивості та психологічні стани особистості, як конформізм, неадекватність сприйняття, неврівноваженість. Існують також труднощі, пов'язані з порушенням прийнятих норм взаємин дорослих і дітей, які полягають у прагненні до встановлення близьких емоційних контактів та одночасно вияві агресії на адресу дорослих, невмінні й небажанні визнавати свою провину, прагненні звинуватити оточення тощо.

Наслідки сирітства перешкоджають формуванню ініціативи, активності й самостійності. Найбільш гострою для дітей, що виховуються поза сім'єю, є проблема самостійності. Несамостійність дітей вимагає від вихователів великого терпіння, тому що їх професійна позиція і стиль роботи зумовлюють подальший розвиток самостійності дитини. Головним засобом її розвитку є організація суспільно корисної спільної діяльності. Однак, недостатня ініціативність, активність і згуртованість дітей, низький рівень взаємодопомоги роблять роботу педагога надзвичайно складною та вимагають великих зусиль при створенні умов для самореалізації дитини. Для того, щоб спільна діяльність приносила певний результат, важливим є наявність ціннісно орієнтаційної єдності. У дітей, які мають досвід проживання в сім'ї, деякі загальнолюдські цінності втратили своє значення і є викривленими внаслідок асоціального способу життя батьків. Тому найбільшою складністю для вихователів, соціальних педагогів при організації діяльності саме з цією категорією дітей є робота щодо переосмислення минулого досвіду і формування позитивного ставлення до суспільно корисної діяльності.

Узагальнюючи розгляд питання про сутність соціального сирітства та проблеми, які мають місце в роботі із соціальними сиротами, доцільно зазначити, що феномен соціального сирітства набув у сучасних умовах найгострішої соціально-економічної та моральної значимості. Це пов'язано, в першу чергу, зі збільшенням кількості дітей, батьки яких із різних причин є усунутими від виховання власних дітей. Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин стали сиротами при живих батьках незалежно від офіційно визнаного статусу сім'ї, існують без необхідної опіки і виховання, без емоційної підтримки та участі. Під соціальним сирітством ми розуміємо особливе соціально-педагогічне явище, обумовлене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків стосовно неповнолітньої дитини, яке виникає в результаті розриву соціальних зв'язків дитини із сім'єю, наслідком якого є формування у дитини-сироти принципово інших особистісних новоутворень, що перешкоджають її соціалізації. Ці новоутворення залежать від характеру «досирітського» соціального досвіду дитини і обумовлені впливом деприваційних та інституційних факторів. Здатність дітей-сиріт до подолання труднощів соціалізації залежить від професійної педагогічної позиції соціального педагога, яка полягає у стилі і способах взаємодії з дітьми. Від готовності соціального педагога до роботи із соціальними сиротами залежить, як буде складатися їх доля. Для організації такої роботи необхідні фахівці, які мають не тільки бажання працювати з дітьми-сиротами, але й володіють спеціальними знаннями, вміннями, якостями та здібностями для надання необхідної допомоги.

Подальші напрями досліджень вбачаємо у розгляді проблеми самовиховання дітей-сиріт.

Список використаної літератури

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. / О. В. Безпалько ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Логос, 2003. – 134 с.
2. Енциклопедія освіти / В. Г. Кремень (голов.ред.). – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05 лют. 1993 р. № 2998-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. - № 16. – Ст. 167. – Зі змінами ; ост. ред. 16 квіт. 2009 р.
4. Митяев Л. Л. Детская деревня SOS как развивающая среда для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Митяев Леонид Львович. – М., 2005. – 98 с.
5. Айнсворз М. Первый год жизни: Психоаналитические исследования нормального и отклоняющегося развития объектных отношений / М. Айнсворз ; пер. с англ. - М. : ГЕРРУС, 2000. - 383 с.
6. Фурманов И. А. Психологические особенности детей, лишенных родительского попечительства / И. А. Фурманов, А. А. Аладьин, Н. В. Фурманова. – Минск : Тесей, 1999. - 158 с.
7. Преодоление трудностей социализации детей-сирот : сб. материалов науч.-практ. конф. – Ярославль : ЯГПУ, 1998. - 49 с.
8. Возрастные стандарты социализации детей-сирот / под. науч. ред. Н. П. Ивановой. - М. : СИМС, 1999. – 52 с.
9. Очерки о развитии детей, оставшихся без попечения родителей. - М. : СИМС, 1995. – 14 с.
10. Комплексное сопровождение и коррекция развития детей-сирот: социально-эмоциональные проблемы / под ред. Л. М. Шипицыной, Е. И. Казаковой. - СПб. : Ин-т спец. педагогики и психологии, 2000. - 108 с.
11. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 544 с.
12. Преодоление трудностей социализации детей-сирот : сб. материалов науч.-практ. конф. – Ярославль : ЯГПУ, 1998. - 49 с.

Стаття надійшла до редакції 23.10.13.

Галатыр И. А. «Проблемы межличностного взаимодействия социальных сирот в процессе воспитания».

В статье осуществлен анализ сущности понятия социальные сироты и раскрыто содержание трудностей межличностного взаимодействия социальных сирот (депривация, «досиротский» опыт, институциональные факторы, неадекватные социальные ожидания, нехватка индивидуального общения со взрослыми и профессионально-педагогическая позиция педагога).

Ключевые слова: социальные сироты, социум, депривация, факторы развития, социальный опыт, социализация.

Galatyr I. A. «Problems of interpersonality co-operation of social orphans in the process of education».

The article analyzes the essence of the concept social orphans and revealed the difficulties contents of of interpersonal interaction social orphans (deprivation, "preorphan" experience, institutional factors, inadequate social expectations, lack of personal communication with adults and professional teacher teaching position).

The analysis of social orphans" enables us to include to this group specific demographic groups of children who in a result of social, economic, moral and psychological causes were left orphans by alive parents, while they have no officially recognized status of the family, they have no necessary care and education, as well no emotional support and participation. Today in Ukraine to the group "social orphans" they include such: homeless children – children who do not have permanent residence in connection with the loss of parents, or there're adults with the antisocial behaviors in the family; children who were kicked out of the house of the parents ; neglected children – children who are homeless, but have to be on the streets as a result of material failure careers of relatives, parents' psychiatric disorders who ignore the education of their children; runaway children from educational institutions – children who have experienced psychological, physical and sexual abuse in residential care and shelters; runaway children from outside affluent families – children with high levels of conflict, mental disabilities and personal development; children who are in their psychological symptoms tend to permanent being on the street – children deprived of systematic parental care, outsiders of school groups; children with strong signs of hard-bearing, children diagnosed with "dromomania" – leaning to the nomadism and travel.

Due to the social and economical problems in the modern Ukrainian society contingent of orphans and children deprived of parental care is growing. Modern orphanage is in some way, resulting in lack of awareness of social problems family. The situation of orphans has a progressive trend and deepens on the violation of family structure, deterioration of educational work with children and parents. It is found that the development of children raised in institutions boarding, there is not a gap or hypoplasia of personality structures, but also intensive formation of some fundamentally different mechanisms by which the child adapts to life in these institutions.

Keywords: social orphans, society, deprivation, factors of development, social experience, socialization.